

JAHVE — HEEBREALASTE JUMAL

KUI INIMENE loob endale ettekujutuse Jumalusest, hõlmab see algul kõiki jumalaid, seejärel allutab ta võõrad jumalad oma hõimu jumalusele ja lõpuks jätab välja kõik peale lõpliku ja ülima väärtusega ainsa Jumala. Juudid ühendasid oma erinevad jumalad ülevamaks Iisraeli Issand Jumala kontseptsiooniks. Hindud liitsid oma mitmekesised jumalused „jumalate ühtseks vaimsuseks”, mis kajastus Rigvedas, mesopotaamlased taandasid oma jumalad aga keskemaks Beel-Marduki ideeks. Need monoteismiideed küpsesid kõikjal maailmas üsna varsti pärast Machiventa Melkisedeki ilmumist Palestiinas Saalemis. Ent Melkisedeki Jumaluse kontseptsioon ei sarnanenud arengulise filosoofiaga sisse- või väljaarvamise ja allutamise; see põhines eranditult looval jõul ja mõjutas üsna pea Mesopotaamia, India ja Egiptuse kõrgeimaid jumalusekontseptsioone.

² ¶ Saalemi usundit kui pärimust austasid hardalt keenlased ja mitmed teised kaanani hõimud. Ja see oligi Melkisedeki kehastumise üks eesmärke: edendada ainsa Jumala religiooni, et sillutada teed selle ainsa Jumala Poja annetumisele Maa peal. Vaevalt oleks Mii-kael saanud Urantiale tulla ajal, mil polnud tekkinud Kõiksesse Isasse uskuvat rahvast, kelle hulka ilmuda.

³ Saalemi religioon elas Palestiinas keenlaste seas nende usutunnistusena edasi ja seda usundit, mille heebrealased hiljem omaks võtsid, mõjutasid kõigepealt Egiptuse moraaliõpetused, hiljem Babüloonia teoloogiline mõte ning viimasena Iraani hea ja kurja kontseptsioonid. Heebrea usund põhineb tegelikult Aabrahami ja Machiventa Melkisedeki vahelisel lepingul, see on kasvanud lõppkokkuvõttes välja paljudest ainulaadsetest olukordadest ja asjaoludest, kuid on kultuuriliselt vabalt laenatud kogu Vahemere idaranniku religioonist, moraalist ja filosoofiast. Suur osa Egiptuse, Mesopotaamia ja Iraani kõlblusest ning religioosest mõttest kandus õhtumaa rahvastele just heebrea usundi kaudu.

1. SEMIITIDE ARUSAAMAD JUMALUSEST

¹ Varased semiidid arvasid, et vaim elab kõiges. Olid looma- ja taimeriigi vaimud, aastavaimud, järelikasvu käskija, tule-, vee- ja õhuvaimud — tõeline vaimude panteon, keda tuli karta ja kummardada. Ja Melkisedeki õpetus Kõiksest Loojast ei hävitanud kunagi päriselt uskumust neisse alamatesse vaimudesse või loodusjumalatesse.

² Heebrealaste liikumine polüteismist henoteismi kaudu monoteismini ei olnud katkematu ja pidev vaa-dete areng. Nad kogesid oma jumalusekäsituste arengus palju tagasiminekuid, sest igal epohhil leidis semiitide erinevate usklikeühmade seas mitmeid erinevaid arusaamu Jumalast. Aegade jooksul kasutasid nad Jumala mõiste tähistamiseks erinevaid termineid ning segaduste vältimiseks käsitlemegi järgnevalt neid erinevaid Jumaluse nimetusi seoses juudi teoloogia arenguga.

³ 1. *Jahve* oli lõunapoolsete Palestiina hõimude jumal, keda seostati Hoorebi mäega, Siinai vulkaaniga. Jahve oli vaid üks sadadest ja tuhandetest loodusjumalatest, kes semiidi hõimude ja rahvaste tähelepanu paelusid ja neilt kummardamist nõudsid.

⁴ ¶ 2. *El Elyon*. Pärast Melkisedeki Saalemis viibimist püsis õpetus sellest Jumalusest erinevates variantides veel sajandeid ja seda tähistati üldise terminiga *El Elyon*, Kõigekõrgem Jumal taevas. Paljud semiidid, kaasa arvatud Aabrahami otsesed järeltulijad, kummardasid erinevatel aegadel nii Jahvet kui ka *El Elyoni*.

⁵ ¶ 3. *El Šaddai*. Raske on selgitada, mida *El Šaddai* esindas. See oli liitidee Jumalast, tuletatud Amehotepi Tarkuseraamatu õpetustest ja mõjutatud Ehnatoni Atoni-doktriinist ning hiljem Melkisedeki õpetustest, mis sisaldasid *El Elyoni* idees. Ent kui *Šaddai* kuju heebrea meelde tungis, andsid sellele värvi kõrbes säilinud uskumused Jahvest.

⁶ Üks selle ajajärgu valitsevaid ideid oli Egiptuses levinud seisukoht jumalikust ettehooldusest — õpetusest, et *El Šaddai* teenimise eest tasutakse ainelise jõukusega.

⁷ ¶ 4. *El Kogu* selle terminoloogilise segaduse ja kontseptsioonide ähmasuse olukorras püüdsid paljud vagad usklikud siiralt palveldada kõiki neid arenevaid jumalusi ja üha enam tavatseti nimetada seda liit-Jumalust *Eliks*. Selle terminiga hõlmati teisigi beduiini loodusjumalaid.

⁸ ¶ 5. *Elohim*. Kišis ja Uuris püsisid pikka aega sumeri-kaldea rühmad, kes õpetasid arusaama kolmainu Jumalast, mis põhines Aadama ja Melkisedeki aegsetel pärimustel. See õpetus kandus Egiptusesse, kus Kolmsust palveldati *Elohim*i ehk ainsuses *Eloahi* nime all. Egiptuse filosoofiringkonnad ja hiljem heebrea päritolu Aleksandria õpetlased õpetasid seda paljude Jumalate ühtsust ja ohtrad Moosese väljarännu

aegsed nõuandjad uskusid Kolmsusesse. Tegelikult sai kolmsusliku Elohimi käsitus heebrea teoloogia osaks alles siis, kui heebrealased olid babüloonlaste poliitilise mõju alla langenud.

⁹ ¶ 6. *Erinevad nimed.* Semiitidele ei meeldinud oma Jumaluse nime suhu võtta ja seetõttu kasutasid nad temast rääkides aegade jooksul arvukaid muid nimetusi, näiteks Jumala Vaim, Issand, Issanda Ingel, Kõigevägevam, Püha, Kõigekõrgem, Adonai, Päevilt Vana, Iisraeli Issand Jumal, Taeva ja Maa Looja, Kürios, Jah, Vägede Issand ja Taevaia.

¹⁰ ¶ 7. *Jehoova* on termin, millega on viimasel ajal tähistatud lõplikku käsitust Jahvest, mis heebrealaste pikaajalise kogemuse tulemusena viimaks välja arenes. Ent Jehoova nimi tuli kasutusele alles tuhat viisada aastat pärast Jeesuse aega.

¹¹ ¶ Umbes aastani 2000 enne Kristust oli Siinai mägi aeg-ajalt tegutsev vulkaan, mille purskeid esines vahetevahel isegi siis, kui iisraellased juba seda piirkonda asustasid. Vulkaanilise mäe pursetega kaasnev tuli ja suits koos äikesetaoliste plahvatustega jättis ümbuskonna beduiinidele sügava mulje ning tekitas Jahve ees suurt hirmu ja aukartust. See Hoorebi mäe vaim sai hiljem heebrea semiitide jumalaks ja nad hakkasid teda lõpuks kõigist teistest jumalatest kõrgemaks pidama.

¹² Kaananlased olid kaua aega Jahvet hardalt austanud ja kuigi paljud keenlased uskusid suuremal või vähemal määral El Elyoni, Saalemi religiooni ülijumalat, jätkas enamik kaananlasi mõnevõrra ka vana de hõimujumaluste palveldamist. Nad ei olnud sugugi nõus oma hõimujumalusi rahvusvahelise, et mitte öelda planeetidevahelise Jumala nimel maha jätma. Need hõimud ei kippunud uskuma kõikset jumalust ja seetõttu palveldasid jätkuvalt oma hõimujumalusi, kelle hulka kuulusid ka Jahve ning hõbe- ja kuldvasikas, mis sümboliseerisid beduiini karjakasvatajate ettekujutust Siinai vulkaani vaimust.

¹³ Süürlased kummardasid küll oma jumalaid, kuid uskusid ka heebrealaste Jahvet, sest nende prohvetid ütlesid Süüria kuningale: „Nende jumalad on mägede jumalad, seepärast olid nad meist vägevamad, aga tapelgem nendega lagendikul, siis me võidame neid kindlasti.”

¹⁴ Kui inimene kultuuriliselt areneb, allutatakse madalamad jumalad ülimalle jumalusele, suur Jupiter püsib veel vaid hüüatustes. Monoteistidel on madalamad jumalad säilinud vaimudena, demonitena ja saatusejumalannadena, merenümfidena, haldjatena, härjapõlvlastena, kääbustena, mardustena ja kurja silmana.

Heebrealased läbisid henoteismi-perioodi ja uskusid kaua teiste jumalate eksisteerimisse peale Jahve, kuid pidasid neid võõraid jumalusi üha enam Jahvele alluvateks. Nad tunnistasid amoriitide jumala Kemoši olemasolu, kuid väitsid, et ta allub Jahvele.

¹⁵ Idee Jahvest on kõigist surelike Jumala-teooriatest kõige kaugemale arenenud. Selle pidev areng on võrreldav vaid Buddha metamorfoosiga Aasias, mis viis lõpuks Kõikse Absoluudi mõisteni, nii nagu Jahve viis lõpuks ideeni Kõiksest Isast. Ent ajaloolise tõe huvides tuleks mõista, et kuigi juutide seisukohad Jumalusest kujunesid Hoorebi mäe hõimujumalast hilisema aja armastavaks ja halastavaks Looja-Isaks, ei muutnud nad tema nime, vaid nimetasid seda arenevat Jumalust endiselt Jahveks.

2. SEMIIDI RAHVAD

¹ Idapoolsed semiidid olid hästiorganiseeritud ja juhitud ratsamehed, kes tungisid viljaka poolkuu idapiirkondadesse ja ühinesid seal babüloonlastega. Uuri lähedal elanud kaldealased olid arenenuimaid idapoolseid semiite. Foiniiklased olid kõrgeltarenenud ja hästiorganiseeritud segunenud semiitide rühm, kelle valduses oli Palestiina idaosa koos Vahemere rannikuga. Semiidid olid rassiliselt segenenuimaid Urantia rahvaid, kelles leidis peaaegu kõigi üheksa maailma rassi pärilikkusetegureid.

² Araabia semiidid jõudsid võitluste tulemusena ikka ja jälle põhjapoolsele Tootatud Maale — maale, mis „voolab piima ja mett”, kuid iga kord löid paremini organiseeritud ja tsiviliseeritumad põhjapoolsed semiidid ja hetiidid nad tagasi. Hiljem saabusid need ringiuitavad beduiinid ühe eriti ränga näljahäda ajal suurte hulkadena Egiptusesse, et lepingu alusel avalikke töid teha, kuid peagi tuli neil leppida kibeda tööga, et nad on orjastatud ja peavad Niiluse orus allasurutud lihttöölise igapäevast vaearikast tööd rügama.

³ Alles pärast Machiventa Melkisedeki ja Aabrahami aega hakati mõningaid semiidi hõime nimetama nende iseäralike religioossete uskumuste tõttu Iisraeli lasteks, hiljem aga heebrealasteks, juutideks ja „valitud rahvaks”. Aabraham ei olnud kogu heebrea rassi isa, ta polnud isegi kõigi Egiptuse vangipõlves olnud beduiini semiitide esiisa. Tema järeltulijad moodustasid, tõsi küll, hilisema juudi rahva tuumiku, kuid suurem osa Iisraeli sugukondadesse kuulunud meestest ja naistest ei olnud Egiptuses kunagi viibinud. Nad olid vaid samasugused rändkarjakasvatajad, kes otsustasid alluda Moosese juhtimisele, kui Aabrahami lapsed ja semiitidest kaaslased Egiptusest läbi Põhja-Araabia rändasid.

⁴ ¶ Selleks ajaks, kui semiidi rahvad, kellest peagi sai heebrea rahvas, Egiptuses vangistati, olid Melkisedeki õpetus Kõigekõrgemast El Elyonist ja leping usu kaudu jumaliku soosingu saavutamisest suures osas unustatud. Kuid Araabia rändkarjakasvatajatel säilis kogu vangipõlve ajal ammune pärimuslik uskumus Jahvesse kui oma rahva jumalusse.

⁵ Jahvet palveldas üle saja erineva Araabia hõimu ja kui jätta arvestamata Melkisedeki El Elyoni käsituse vilksatus, mis Egiptuse haritumate klasside, sealhulgas heebrea ja egiptuse segatüvikondade seas püsis, oli vangivõetud heebrealastest orjade usundiks vana maagiast ja ohverdustest koosneva Jahve rituaali mugandatud versioon.

3. VÕRRATU MOOSES

¹ Heebrea käsitused ja ideaalid Ülimast Loojast hakkasid arenema ajal, mil semiidid suure juhi, õpetaja ja organiseerija Moosese eestvedamisel Egiptusest lahkusid. Moosese ema kuulus Egiptuse kuninglikku perekonda, isa oli valitsuse ja beduiini vangide vaheline semiidist sideohvitser. Mooses oli seega pärinud erakordsed rassilised omadused, teda oli võimatu liigitada ühte kindlasse rassirühma. Kui ta poleks olnud segatõugu, ei oleks ta kunagi ilmutanud säärast ebatavalist mitmekülgust ja kohanemisvõimet, mis lubas tal valitseda seda isesugust hordi, mis lõpuks liitus tema juhtimisel Egiptusest Araabia kõrbesse põgenevate beduiini semiitidega.

² Vaatamata Niiluse kuningriigi kultuuri ahvatlustele, eelistas Mooses siduda saatuse oma isa rahvaga. Ajal mil see suur organisaator tegi plaane oma isa rahva vabastamiseks, oli beduiinidest vangidel vaevalt midagi, mida oleks võinud usundiks nimetada; neil polnud tegelikult mingit õiget jumalakäsitust ega lootust maailmas.

³ ¶ Ükski juht pole kunagi asunud reformima ja jalgale aitama abitumat, allasurutumat, rõhutumat ja harimatumat inimrühma. Ent nende orjade pärilikes tüvikondades peitus varjatud arenguvõimalusi ja selleks mässu ning vabanemise päevaks oli Mooses välja õpetanud piisava arvu haritud juhte, kellest moodustus tõhus organisaatorite korpus. Neid arenenumaid inimesi oli rakendatud oma rahva seast valitud järelevaatajatena, tänu Moosese mõjuvõimule Egiptuse valitusringkondades olid nad saanud veidi haridust.

⁴ Mooses püüdis saavutada oma semiitidest kaastlaste vabastamist diplomaatiliselt, läbirääkimiste teel.

Ta sõlmis koos oma vennaga Egiptuse kuningaga lepingu, millega neile anti luba Niiluse orust rahu-meelselt Araabia kõrbesse suunduda. Neile lubati tasuta nende pikaajalise teenistuse eest Egiptuses tagasihoidliku rahasumma ja kaupadega. Heebrealased omalt poolt kohustusid säilitama vaaraodega sõbralikke suhteid ja mitte astuma kellegagi Egiptuse vastu liitu. Aga hiljem pidas kuningas vajalikuks lepingust taganeda, põhjendades seda väitega, et tema spioonid olevat täheldanud beduiini orjade seas ebaustavust. Ta väitis, et nad soovivat vabadust selleks, et kõrbesse minnes rändkarjakasvatajaid Egiptuse vastu koondada.

⁵ Moosest see aga ei heidutanud, ta ootas parajat juhust ja vähem kui aasta pärast, mil Egiptuse sõjalised jõud olid viimse meheni tagasi löömas kaht samaaegset rünnakut — Liibüa jõulist rünnakut lõunast ja Kreeka laevastiku pealetungi põhjast —, viis see kartmatu organisaator oma kaasmaalased dramaatilise õitse põgenemise teel Egiptusest välja. Sööst vabadusse oli hoolikalt kavandatud ja osavalt teostatud. See läks korda, kuigi neid jälitas raevukalt väike egiptlaste korpus, kes põgenike käe läbi täies koosseisus langes, jättes järele palju sõjasaaki, millega täiendati põgenevate orjade edasiliikuvate hulkade varusid teel esivanemate kõrbekoku.

4. JAHVE KUULUTAMINE

¹ Moosese õpetuse areng ja ülevus on mõjutanud peaaegu poolt maailma ja seda isegi kahekümnendal sajandil. Kuigi Mooses mõistis Egiptuse eesrindlikumat usufilosoofiat, teadsid beduiini orjad neist õpetustest vähe. Kuid nad polnud kunagi täielikult unustanud Hoorebi mäe jumalat, keda nende esivanemad olid Jahveks nimetanud.

² Mooses oli kuulnud Machiventa Melkisedeki õpetustest nii oma isalt kui ka emalt. Nende ühiste usuliste veendumustega oligi seletatav see kuningliku verd naise ja orjastatud rassist mehe ebatavaline liit. Moosese keenlasest äi oli El Elyoni kummardaja, kuid vabastaja vanemad uskusid El Šaddaisse. Seega sai Mooses oma hariduse El Šaddai pooldajana ja selleks ajaks, kui heebrealased pärast Egiptusest põgenemist ümber Siinai mäe laagrisse asusid, oli ta sõnastanud uue ja avarama arusaama Jumalusest (tuletatud kõigist tema varasematest uskumustest), mida ta targasti otsustas kuulutada oma rahvale avardatud arusaamana nende vanast hõimujumalast Jahvest.

³ Mooses oli püüdnud õpetada neile beduiinidele El Elyoni ideed, kuid oli juba enne Egiptusest lahku-

mist veendunud, et nad ei hakka seda õpetust kunagi täielikult mõistma. Seetõttu läks ta meelega kompromissile ja võttis nende kõrbehõimujumala oma poolehoidjate ainsaks jumalaks. Mooses ei õpetanud otsestelt, et teistel rahvastel ja riikidel ei tohi olla teisi jumalaid, kuid ta väitis otsustavalt, et Jahve on kõigist kõrgem ja ülem, eriti heebrealaste jaoks. Kuid ta sattus alati kimbatusse, püüdes esitada neile harimatutele orjadele oma uut ja kõrgemat Jumaluse ideed iidse Jahvena, keda beduiini hõimudele oli alati sümboliseerinud kuldvasikas.

⁴ ¶ Asjaoluga, et Jahve oli põgenevate heebrealaste jumal, on seletatav ka nende nii pikk peatus püha Siinai mäe jalamil ja see, miks nad said seal Mooseselt kümne käsku Hoorebi jumala Jahve nimel. Selle pika peatuse ajal täiustati alles arenema hakanud heebrea religiooni usutseremooniad.

⁵ ¶ Vaevalt oleks Moosesel kunagi õnnestunud seda üsna eesrindlikku tseremoniaalset kultust sisse seada ja oma pooldajaid veerandsajandi jooksul koos hoida, kui kolmandal palveldades mäe jalamil veedetud nädalal poleks Hooreb ägedat purskama hakanud. „Jahve mägi hävis tules ja suits tõusis üles nagu sulatusahju suits ja kogu mägi vabises kõvasti.” Seda kataklüsmi arvestades pole üllatav, et Mooses suutis oma vendadele sisendada õpetust, et nende Jumal on „vägev, kohutav, hävitav tuli, kardetav ja kõikvõimas”.

⁶ Mooses kuulutas, et Jahve on Iisraeli Issand Jumal, kes on heebrea rahva välja valinud. Ta moodustas uue riigi ja tegi targasti oma usuõpetused kogu rahva omaks, öeldes poolehoidjatele, et Jahve on karm töönõudja, „kiivas Jumal”. Kuid ta püüdis siiski avardada ka nende arusaama jumalikkusest, sest õpetas neile, et Jahve on „kõige liha vaimude Jumal”, ja ütles: „Varjupaigaks on iidne Jumal, kes toetab sind oma igaveste käsivartega.” Mooses õpetas, et Jahve on Jumal, kes peab lepingust kinni; ta „ei jäta sind maha ega hävita sind, ja ta ei unusta lepingut su vanematega, mille ta neile vandega andis”.

⁷ Mooses tegi kangelasliku pingutuse anda Jahvele ülima Jumaluse väärikus, kui ta esitas teda kui „tõe Jumalat, kes ei tee ülekohut ja kelle kõik teed on õiged ja õiglased”. Aga vaatamata sellele ülevale õpetusele pidi ta oma pooldajate piiratud arusaamisvõime tõttu rääkima inimnäolisest Jumalast, kellele on iseloomulikud raevuhood, vaen ja karmus ning kes on isegi kättemaksuhimuline ja inimese käitumisest kergesti mõjutatav.

⁸ Mooses õpetuste kohaselt sai hõimu loodusjumalast Jahvest Iisraeli Issand Jumal, kes järgnes neile

läbi kõrbe ja isegi maapaos, mil teda hakati peagi taju- ma kõigi rahvaste Jumalana. Juutide hilisem vangipõlv Babülonis vabastas areneva Jahve käsituse sedavõrd, et see sai omaks võtta kõigi rahvaste Jumala monoteistliku rolli.

⁹ Heebrealaste religiooniajaloo kõige ainulaadsem ja hämmastavam joon ongi seotud jumalusekäsituse pideva arenguga Hoorebi mäe algelisest jumalast järjestikuste usujuhtide õpetuste kaudu sellele kõrgele arengutasemele, mida kirjeldatakse armastava ja halastava Looja-Isa ülevat ideed kuulutavas Jesaja Jumaluse doktriinis.

5. MOOSESE ÕPETUSED

¹ Mooses olid erakordsel viisil segunenud sõjaline juht, ühiskondlik organisaator ja usuõpetaja. Ta oli Machiventa ja Jeesuse vahelisel ajal maailma tähtsaim õpetaja ja eestvedaja. Mooses püüdis Iisraelis läbi viia palju reforme, mida ürikkud ei kajasta. Ühe inimpõlve vältel suutis ta niinimetatud heebrealaste paljukeelse hordi orjapõlvest ja tsiviliseerimatust eksirännakutest välja juhtida, pannes ühtlasi aluse hilisemale riigi sün- nile ja rahva püsijäämisele.

² Mooses suurest tööst on vähe kirja pandud, sest heebrealastel ei olnud Egiptusest väljarändamise ajal kirjakeelt. Mooses aega ja tegemisi kajastavad ürikkud on kirja pandud hiljem pärimuste põhjal, mis olid säilinud enam kui tuhat aastat pärast suure juhi surma.

³ Paljud Mooses edusammud, võrreldes egiptlaste ja ümbruskonna, Vahemere idaranniku hõimude usunditega, saavutati tänu keenlaste pärimustele Melkisedeki ajast. Ilma Machiventalt Aabrahamile ja tema kaasaegsetele antud õpetuseta oleksid heebrealased lahkunud Egiptusest lootusetus pimeduses. Mooses ja tema äi Jitro kogusid Melkisedeki aegadest säilinud pärimused kokku ja need õpetused, ühendatuna egiptlaste tarkusega, aitasid Moosesel luua iisraellaste eesrindlikuma religiooni ja rituaalid. Mooses oli organisaator, kes võttis Egiptuse ja Palestiina usundi ja kommete parima osa ning ühendas need pärimustega Melkisedeki õpetustest, kujundades välja heebrea palveldamissüsteemi tseremooniad.

⁴ ¶ Mooses uskus jumalikku ettehooldusesse, sest ta oli omaks võtnud Egiptuse õpetused, mille kohaselt Niilus ja teised loodusjõud alluvad üleloomulikele juhtimisele. Tal oli suurepärane nägemus Jumalast, kuid ta õpetas heebrealastele täiesti siiralt, et kui nad kuuletuvad Jumalale, siis „Tema armastab sind ja õnnistab sind ning teeb sind paljuks. Ta õnnistab su ihu- sugu ja su maa vilja — su teravilja, su viinavirret ja su

õli ja su pudulojuseid. Önnistatud oled sa rohkem kui kõik rahvad ja su Issand Jumal võtab sinult ära kõik haigused ega pane su peale ainustki Egiptuse kurjadest taudidest.” Ta ütles isegi: „Tuleta meelde oma Issandat Jumalat, sest see on tema, kes annab sulle jõu varandust soetada.” „Sa võid laenata paljudele rahvastele, sa ise aga ei tarvitse laenu võtta, ja sa valitses paljude rahvaste üle, aga nemad ei valitse sinu üle.”

⁵ ¶ Kuid oli tõesti kahju vaadata, kuidas Moosese suur mõistus püüdis kohandada oma ülevat arusaama Kõigekõrgemast, El Elyonist, harimatute ja kirjaoskamata heebrealaste mõistmisvõimega. Ta kõmistas kokkukutsutud juhtidele: „Teie Issand Jumal on ainus Jumal, ei ole ühtki teist Jumalat peale tema,” kuid segunenud hulkadele kuulutas ta: „Kes on teie Jumala sarnane jumalate keskel?” Mooses astus julgelt ja mõõduka eduga fetišite ja ebajumalakummardamise vastu, kuulutades: „Te ei näinud mingit kuju, siis kui teie Jumal rääkis teiega Hoorebi mäel tule keskel.” Ta keelas ka igasuguste kujude valmistamise.

⁶ Mooses kartis kuulutada, et Jahve on halastav, eelistades äratada oma rahvas aukartust Jumala õiglase meele ees hirmu abil. Ta ütles: „Teie Issand Jumal on Jumalate Jumal ja Issandate Issand, vägev ja kardetav Jumal, kes ei pea inimest millekski.” Ta püüdis taas rahutuks muutunud sugukondi allutada, kui kuulutas, et „sinu Jumal tapab su, kui sa talle ei kuuletu; ta ravib terveks ja annab elu, kui sa talle kuuletud”. Kuid Mooses õpetas neile hõimudele, et nad saavad Jumala valitud rahvaks vaid tingimusel, kui „täidavad kõiki Jumala käske ja kuulavad kõiki tema seadusi”.

⁷ Jumala halastust õpetati heebrealastele neil varajastel aegadel vähe. Nad õppisid, et Jumal on „Kõigeväeline; Issand on sõjamees, lahingute Jumal, hiilgusrikas oma võimus, kes lööb oma vaenlased põrmu.” „Teie Issand Jumal kõnnib keset sõjalaagrit, et teid päästa.” Iisraellased uskusid, et nende Jumal armastab neid, kuid „teeb ka vaarao südame kõvaks” ja „neab nende vaenlasi”.

⁸ Mooses lasi küll Iisraeli lastel heita põgusaid pilke kõiksele ja heategevale Jumalale, kuid nende igapäevane ettekujutus Jahvest vastas üldiselt nende ettekujutusele Jumalast, kes on ümbruskonna rahvaste hõimujumalatest vaid veidi parem. Nende jumalakäsitus oli algeline, tahumatu ja inimesenäoline; pärast Moosese surma pöördusid nood beduiini hõimud kiiresti tagasi poolbarbaarsete ideede juurde oma iidsetest Hoorebi ja kõrbejumalatest. Avaram ja ülevam nägemus Jumalast, mida Mooses oma juhtidele aeg-ajalt esitas, kadus

peagi silmist ja enamik inimestest asus taas kummardama fetišeid-kuldvasikaid, mis olid Palestiina karjakasvatajatele Jahve sümboliks.

⁹ ¶ Selleks ajaks, kui Mooses heebrealaste juhtimise Joosuale üle andis, oli ta juba koondanud kokku tuhandeid Aabrahami, Naahori, Loti ja teiste sugulashõimude järeltulijaid ning moodustanud neist isemajandava ja osaliselt ise end valitseva karjakasvatajatest sõjameeste riigi.

6. JUMALAKÄSITUS PÄRAST MOOSESE SURMA

¹ Pärast Moosese surma hakkas tema kõrge arusaam Jahvest kiiresti alla käima. Joosua ja Iisraeli juhid hoidsid Moosese pärimusi kõiketeadvast, heasoovlikust ja kõigevägevamast Jumalast alal, kuid lihtrahvas pöördus väga ruttu tagasi vanema, kõrbe-aegse Jahve idee juurde. See tagasilangus jumalusekäsitusenes süvenes üha enam erinevate hõimušeikide, niinimetatud kohtumõistjate järjestikustel valitsemisaegadel.

² Moosese erakordse isiksuse lummutus oli hoidnud tema poolehoidjate südames elavana vaimustust, mis oli Jumala mõiste pideva avarumise eelduseks, ent Palestiina viljakatele maadele jõudnud, muutusid need rändkarjakasvatajad kiiresti paikseteks ja üsna tõsimeelseteks põllumeesteks. Elukommete arengu ja religioosse vaatepunkti muutuse tõttu pidi nende ettekujutus oma jumala Jahve loomusest küllaltki põhjali kult muutuma. Ajal, mil Siinai karm, tahumatu, nõudlik ja kõuehäälnen kõrbejumal oli muundumas hilisemaks armastuse-, õigluse- ja halastusejumalaks, kaotasid heebrealased Moosese kõrged õpetused suuremas osas silmist. Monoteism kadus nende arusaamast peaaegu täielikult; nad oleksid äärepealt lasknud käest võimaluse saada rahvaks, kellest kujunes oluline ühenduslülil Urantia vaimses evolutsioonis; rühm, kes säilitas Melkisedeki õpetuse ühest Jumalast kuni kõigi Isa annetuva Poja kehastumiseni.

³ Joosua püüdis meeleheitlikult arusaama ülimast Jahvest hõimuliikmete meeles alal hoida, lastes kuulutada: „Nõnda nagu ma olin Mooseseaga, nõnda olen ma sinuga, ma ei lahku sinust ega jäta sind maha.” Joosua pidas vajalikuks jutlustada karmi evangeeliumi oma umbusklikele rahvale, kes oli liigagi valmis tunnistama vana ja põlist religiooni, kuid ei soovinud edasi areneda usule ja õiglusele tugineva usundi vaimus. Joosua õpetuse tuumaks sai: „Jahve on püha Jumal; ta on valvas Jumal; tema ei anna andeks teie ülestumise ja patte.” Tolleaegse kõrgeima arusaama ko-

haselt oli Jahve „võimu, kohtumõistmise ja õigluse Jumal”.

⁴ Kuid ka sel pimedal ajajärgul kerkis aeg-ajalt esile mõni õpetaja, kes kuulutas Moosese arusaama jumalikkusest: „Teie patu lapsed ei saa Issandat teenida, sest ta on püha Jumal.” „Ons inimene vagam kui Jumal või mees puhtam kui tema Looja?” „Kas sa suudad otsides kunagi leida Jumala sügavust? Kas sa suudad jõuda Kõigevägevama täiuseni? Vaata, Jumal on suur ja meie ei mõista teda. Kõigevägevam — temani me ei jõua.”

7. PSALMID JA IIOBI RAAMAT

¹ Heebrealased seadsid end šaikide ja preestrite juhtimisel Palestiinas lähedalt sisse. Kuid peagi pöördusid nad vähehaaval tagasi oma sõgedate kõrbeuskumuste juurde ja nakatusid kaananlaste vähemarenenud usutavadest. Nad hakkasid ebajumalaid kummardama ja liiderlikku elu elama ning nende arusaam Jumalusest jäi tunduvalt madalamaks Egiptuse ja Mesopotaamia jumalakäsitusest, mida hoidsid alal mõned püsijäänud saalemlaste rühmad ja mis on kirjjas mõnedes psalmides ja niinimetatud Iiobi raamatus.

² ¶ Psalmid on kirjutatud vähemalt kahekümne autori poolt, paljud neist on loonud Egiptuse ja Mesopotaamia õpetajad. Neil aegadel, mil Vahemere idarannik kummardas loodusjumalaid, uskusid üsna paljud ikka veel Kõigekõrgema, El Elyoni ülemvõimu.

³ Üheski teises religioosetes kirjutiste kogumikus pole väljendatud nii jäägitut pühendumust ja nii inspireerivaid ideid Jumalast kui Psalmides. Oleks väga kasulik, kui seda imelist vaimuliku kirjanduse kogumikku sirvides arvestataks iga kiidu- ja ülistuslaulu alikat ja tekkeaega, sest ükski teine kogumik ei hõlma nii suurt ajavahemikku. Sellesse psalmide kogumikku on koondatud kõikjal Vahemere idarannikul elanud Saalemi religiooni pooldajate erinevad arusaamad Jumalast ning see hõlmab pikka perioodi Amenhotepist Jesajani. Psalmides kirjeldatakse kõiki jumalakäsitusi alates tahumatust hõimujumaluse-ideest kuni hilisemate heebrealaste tunduvalt avaramate arusaamadeni, mis kujutavad Jahvet armastava valitseja ja halastava Isana.

⁴ Nii vaadelduna pakub see psalmide kogumik kõige väärtuslikumat ja kasulikumat valikut hardaid tundmusi, mida inimene on kuni kahekümnenda sajandini kogenud. Selle ülistuslaulude kogumiku palveldav vaim ületab kõiki teisi maailma pühasid raamatuid.

⁵ ¶ Iiobi raamatus esitatud mitmekülgne pilt Jumalusest on loodud enam kui paarikümne Mesopotaamia usuõpetaja poolt peaaegu kolmesaja aasta jooksul. Kui te loete selles Mesopotaamia uskumuste kogumikus peituvat ülevat jumalikkusekäsitust, mõistate, et Palestiina pimedatel aegadel säilis tõelise Jumala idee kõige paremini Kaldeas Uuri lähedal.

⁶ Palestiinas saadi sageli aru Jumala tarkusest ja kõikjaletungivusest, aga harva tema armastusest ja halastusest. Tolle aja Jahve „saadab kurje vaime oma vaenlaste hingi valitsema”, ta annab jõukust oma lastele, kui need on kuulekad, aga neab kõiki teisi ja langeb nende kohta kohutavaid otsuseid. „Ta teeb tühjaks kavalate kavatsused, tabab tarku nende tarkuses.”

⁷ Vaid Uuris tõusis hää l hüüdma Jumala halastusest, öeldes: „Ta palub Jumalat ja sellel on temast hea meel; ta saab hõisates näha tema palet, sest Jumal annab inimesele tagasi jumaliku õiguse.” Seega jutlustatakse Uuris pääsemist, jumalikku soosingut usu kaudu: „Ta annab kahetsejale armu ning ütleb: „Vabasta teda haudaminekust, ma olen lunaraha saanud.” Kui keegi ütleb: „Ma olen teinud pattu ja pööranud ära õigest ja pole sellest kasu saanud,” siis Jumal päästab ta hinge haudaminekust ja ta näeb valgust.” Veel kunagi pärast Melkisedeki aega polnud Vahemere idaranniku maailm kuulnud nii helisevat ja rõõmustavat sõnumit inimese pääsemisest kui see Uuri prohveti ja Saalemi — Melkisedeki kunagise Mesopotaamia koloonia — usklike preestri Eliihu erakordne õpetus.

⁸ Nii hoidsid Mesopotaamiasse alles jäänud Saalemi misjonärid tõe valgust alal heebrea rahvaste laose ajal, kuni ilmus esimene Iisraeli õpetaja nende pikast reast, kes hetkegi puhkamata arusaamalt arusaamale liikudes jõudis kõigi Kõikse Looja-Isa ideaalini, mis oli Jahve-käsituse arengu haripunktiks.

⁹ [Esitanud Nebadoni Melkisedek.]